

Лесик І. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Ковальчук Л. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Літкович Ю. В.

Луцький національний технічний університет

МЕТАФОРИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ПОЛІТИЧНИХ КАРИКАТУРАХ

Стаття розкриває смислову реальність російсько-української війни через метафоричні концептуальні моделі, які реалізуються за допомогою візуальної інформації, представлені у політичних карикатурах англomовного медійного дискурсу. У межах наукової розвідки звертаємося до виокремлення та інтерпретації візуальних метафор, що репрезентують війну в Україні, із залученням інструментарію концептуальної теорії метафори. Дослідження присвячено виявленню особливостей візуальної та концептуальної взаємодії метафоричних проєкцій у конструюванні образу війни, з'ясуванню прагматичного потенціалу концептуально-метафоричних моделей, які здатні продукувати наочні образні уявлення, апелюючи до досвіду естетичних та емоційних переживань реципієнта. Аналіз метафоричної концептуалізації російсько-української війни у політичних карикатурах англomовного медіадискурсу виявив такі домінуючі метафоричні моделі, як ВІЙНА – це СПОРТ / БОРОТЬБА, ВІЙНА – це ГРА, ВІЙНА – це ТЕАТР, ВІЙНА – це КАТАСТРОФА / СТИХІЙНЕ ЛИХО, ВІЙНА – це ЗЛОЧИН. Результати дослідження показали, що візуальні метафори слугують засобами відтворення образної системи та інтенсифікації вербального вираження концепту ВІЙНИ, на базі чого далі вибудовуються наративи про російсько-український збройний конфлікт та, враховуючи переважно їх конвенціональну природу, полегшують процес сприйняття й опрацювання нової інформації, робить її доступнішою і зрозумілішою для сучасної масмедійної аудиторії.

Ключові слова: метафора, візуальна метафора, концептуальна теорія метафори, вихідний домен, цільовий домен, мапування, політична карикатура, медіадискурс.

Постановка проблеми. Конфлікт в Україні отримав широке висвітлення у міжнародних англomовних засобах масової інформації, ставши центром уваги світової спільноти та об'єктом геополітичних дискусій. Російсько-українська війна знайшла своє відображення в англomовному медійному просторі через особливий жанр візуального вираження – політичні карикатури. Конструювання наочних розгорнутих образів та уявлень у політичних карикатурах ґрунтується переважно на концептуальних метафорах, що є ефективним способом впливу на політичну картину світу через звернення до перцептивного досвіду сприйняття дійсності, емоційних переживань та естетичних почуттів реципієнтів. Розгляд метафоричних реалізацій у політичних карикатурах дозволяє краще зрозуміти способи уявлення та сприйняття цього конфлікту в міжнародному медійному середовищі та визначити, яким чином вони впливають на формування колективної свідомості стосовно цієї складної політичної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження та публікації свідчать про значний інтерес до застосування теорії когнітивної метафори для розуміння того, як концептуалізується війна чи яким чином концепт ВІЙНИ використовується для структурування інших сутностей. Зокрема дослідження Дж. Лакоффа щодо використання метафор війни в політичних промовах та дебатах допомагає розкрити складність політичного дискурсу та вплив метафоричних образів на формування громадської думки та поведінки [11].

Інші дослідження присвячено саме метафоричній репрезентації концепту ВІЙНИ. Однією з таких наукових розвідок є аналіз польських і британських газетних повідомлень на воєнну тематику з метою з'ясування ролі концептуальних метафор у структурі дискурсу [4].

Також було проведено низку досліджень, які фокусуються на метафоричній концептуалізації війни та засобах її вербалізації на матеріалі ста-

тей про російсько-українську війну у провідних англомовних ЗМІ [1; 13].

Проте, беручи до уваги мультимодальність сучасного медійного комунікативного простору, виникає необхідність детальнішого аналізу не лише вербальних, але й невербальних засобів репрезентації концептуальних метафор, які є важливими для розуміння російсько-української війни в глобальному контексті. Цей аспект реалізації концептуальних метафор є недостатньо висвітленим та потребує ґрунтовного вивчення, що й становить **актуальність** нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є інтерпретація візуального метафоричного смислу в політичних карикатурах англомовного медіадискурсу. Дослідження спрямоване на виокремлення домінантних метафоричних моделей, які є підґрунтям концептуалізації російсько-української війни, що сприятиме кращому розумінню воєнного конфлікту з боку англомовної аудиторії та вивченню впливу медійних уявлень на формування суспільних поглядів.

Виклад основного матеріалу. Метафора має довгу і суперечливу історію, що сягає поглядів Арістотеля, який описував її як спосіб переосмислення значення слова на основі подібності [2]. Відтоді метафора постійно привертає увагу науковців і залишається об'єктом дослідження в таких галузях, як філософія, лінгвістика, когнітивна лінгвістика, психологія, культурна антропологія, міфологія, естетика, поезика, мистецтвознавство, філологія, герменевтика, риторика, стилістика тощо.

Переосмислення метафори відбулося з появою теорії концептуальної метафори, розробленою Дж. Лакофф та М. Джонсоном [10]. Згідно з цією теорією концептуальна метафора є фундаментальним механізмом людського мислення. Вона структурує людський досвід та формує людське пізнання, сприйняття й поведінку. У концептуальній метафорі «цільовий домен А осмислюється через вихідний домен В». Це розуміння ґрунтується на наборі мапувань, які існують між елементами А та елементами В. Виокремити концептуальну метафору означає знайти цей набір мапувань [9, с. 6].

Основним положенням концептуальної теорії метафори є твердження, що метафора є когнітивним феноменом, який реалізується як у мові, так й у багатьох інших сферах людського досвіду, таких як міфологія, мистецтво, політика, соціальні інститути тощо (див., наприклад, Ч. Форсвіль [7], Е. Гоутлі [8], З. Ковечеш [9, р. 57–67]). Мовні та позамовні прояви метафори є результатом і свідченням реального буття концептуальної метафори.

Останнім часом дослідження невербальної реалізації метафори привертає багато уваги значною

мірою завдяки працям Чарльза Форсвіла [5; 6], Ноеля Керрола [3], Рея Морріса [12] та інших. Як зазначають дослідники, візуальні засоби (фотографії, ілюстрації, відео тощо) є ефективнішим і дієвішим за письмове слово засобом комунікації та способом маніфестації метафоричного мислення.

У текстах англомовного політичного медіадискурсу потужним способом маніфестації метафоричного мислення та візуальної репрезентації концепту ВІЙНА слугують політичні карикатури. Вони спрямовані на викриття будь-чого негативного або ганебного, здійснюють вплив на умонастрої, переконання і погляди людей та на вираження особливої критичної позиції автора щодо теми. Відмінною рисою політичної карикатури є її мультимодальність, оскільки вона складається з поєднання вербальних та візуальних компонентів, розташованих таким чином, що вони конкретизують і висвітлюють різні аспекти одного когнітивно-дискурсивного сценарію чи то заради простого гумору, чи то заради критики, чи то заради того й іншого [14, с. 884].

Найвагоміші образні ознаки російсько-української війни у карикатурах англомовного політичного медіадискурсу виявлено у таких метафоричних моделях, як ВІЙНА – це СПОРТ / БОРОТЬБА, ВІЙНА – це ГРА, ВІЙНА – це ТЕАТР, ВІЙНА – це КАТАСТРОФА / СТИХІЙНЕ ЛИХО, ВІЙНА – це ЗЛОЧИН.

1) ВІЙНА – це СПОРТ / БОРОТЬБА. Ця метафора надає можливість розуміти війну крізь призму змагання та конкуренції, які є характерними для спортивних заходів. Війна осмислюється в термінах спортивних змагань, де сторони конфлікту представлено як команди або атлети, які конкурують за перемогу. Як й у спорті, військові операції є застосуванням стратегій та тактик для досягнення стратегічних цілей. Керівництво країн або військові лідери постають як гравці або капітани команд, котрі ведуть свої «команди» до перемоги. Аналіз військових подій може подаватися крізь призму результатів та перемог, аналогічно до того, як у спорті оцінюються успіхи команд чи атлетів. Ця метафора часто використовується в різних культурних контекстах, включаючи мову, мистецтво, політику та засоби масової інформації для опису стратегічної та змагальної природи війни.

Розглянемо карикатуру (Рис. 1), яка маніфестує вищезазначену концептуальну метафоричну модель. Найперше, слід відзначити спрощене відтворення на карикатурі образів політичних лідерів – Володимира Путіна та Володимира Зеленського, які змагаються у боротьбі. Осмислення війни в термінах виснажливої фізичної боротьби може відображати перспективу того, що обидві

сторони починають відчувати втому або втрату ресурсів. Зображення Зеленського, як учасника поєдинку, що притиснутий до землі, може свідчити про те, що сторони перебувають у нерівних умовах або постають перед труднощами у конфлікті. Проте фізичний вигляд президента України говорить про його рішучість і намір не здаватися, перемогти за будь-яку ціну, вираз його обличчя сповнений лютою ненавистю до суперника, водночас як вираз обличчя Путіна викликає глибоке відчуття антипатії.

Рис. 1. ВІЙНА – це СПОРТ

Джерело: <https://www.spectator.co.uk/article/one-year-on-how-will-the-ukraine-war-end/>

2) ВІЙНА – це ГРА. Ця метафора є способом використання термінології та елементів, пов'язаних зі світом ігор, для опису й розуміння військового конфлікту. У цій метафорі війна розглядається як сценарій чи стратегічна гра, де учасники взаємодіють за певними правилами та призначеннями.

Наведемо приклад карикатури (Рис. 2), яка використовує метафору комп'ютерної гри. Як бачимо, карикатура містить зображення екрана комп'ютерної гри, де відображено картинку та інтерфейс, характерний для військових стратегічних ігор. Зображення кнопок та опцій, які асоціюються зі стратегічними рухами у військових іграх, такі як «атакувати», «рухатися», «захиститися» тощо. Спостереження та аналіз військових подій подано крізь призму комп'ютерної гри, де кожен хід, стратегія та перемога або поразка є елементами гри. Ця метафора підкреслює, що війна не є однозначною, а є складною та багатогранною, як стратегічна комп'ютерна гра з багатьма варіантами ходів. Зображення війни як комп'ютерної гри вказує на те, що для деяких спостерігачів або учасників політичного процесу цей конфлікт відчувається далеким або віртуальним, якщо вони знаходяться в іншій країні або дистанційовані від прямих наслідків війни. Така метафора може привернути увагу аудиторії, особливо молодшого покоління, яке захоплюється комп'ютерними

іграми. Вона може зробити тему війни доступнішою та зрозумілішою для цієї аудиторії.

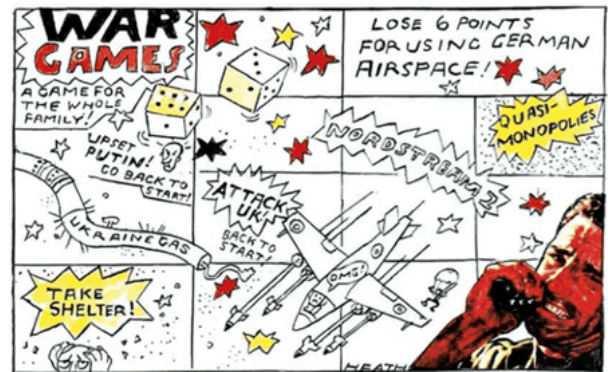

Рис. 2. ВІЙНА – це ГРА

Джерело: <https://www.spectator.co.uk/article/the-west-is-watching-the-war-in-ukraine-like-it-s-sport/>

3) ВІЙНА – це ТЕАТР. У цій моделі метафоричної репрезентації війни військові події та конфлікти виступають як вистава, а учасники конфлікту – актори на великій театральній сцені. Метафора може використовувати театральну символіку, такі як куліси, маски тощо. Театральна метафора може наголосити на тому, що війна має свої домовленості, підготовку та планування, подібно до того, як режисер готує виставу.

Карикатура (Рис. 3) зображає російсько-українську війну як театральну постановку, «головним режисером» якої є Путін, де все має відбуватися згідно з затвердженим сценарієм. Така метафора слугує засобом висловлення критики його дій, спробою висміяти абсурдність та парадоксальність війни, розв'язаною кривавим диктатором. Використання театральної метафори додає драматичності та емоційної інтенсивності до сприйняття конфлікту.

Рис. 3. ВІЙНА – це ТЕАТР

Джерело: <https://audioboom.com/posts/8033414-theatre-of-war>

4) ВІЙНА – це КАТАСТРОФА / СТИХІЙНЕ ЛИХО. Катастрофа чи стихійне лихо зазвичай є несподіваним та непередбачуваним явищем. Мапування такої ознаки вказує на те, що війна також може виникати неочікувано та мати непередбачувано тяжкі наслідки.

На карикатурі (Рис. 4), що метафорично зображує російсько-українську війну як катастрофу «Титаніка», Росія уособлює «Титанік», символізуючи величезну імперію чи силу, яка переконана у своїй непереможності. Україну зображено як айсберг, невелика країна, яка знаходиться у конфлікті з великим супротивником. У зіткненні зі справжнім айсбергом «Титанік» зазнав катастрофи. Така метафорична проекція на цільовий домен може вказувати на трагічні та непередбачувані наслідки війни й для Росії.

Рис. 4. ВІЙНА – це КАТАСТРОФА

Джерело: <https://www.washingtonpost.com/comics/2022/03/19/vladimir-kazanetsky-cartoons-ukraine-putin/>

5) ВІЙНА – це ЗЛОЧИН. Ця концептуальна метафора виводить у фокус сприйняття саме морально-етичний аспект війни. Дж. Лакофф і М. Джонсон, описуючи сутність концептуальної метафори, зазначали, що коли один домен структурується в термінах іншого, це висвітлює (“highlights”) його певні аспекти, одночасно приховуючи (“hiding”) інші [10, с. 10].

Візуальна реалізація метафори ВІЙНА – це ЗЛОЧИН (Рис. 5) підкреслює провину та моральну

відповідальність Путіна, як особу, яка ініціювала та веде війну, вказує на необхідність покарання винних у воєнних злочинах. У реципієнта такий візуальний образ викликає негативне сприйняття та осуд актів військової агресії.

Рис. 5. ВІЙНА – це ЗЛОЧИН

Джерело: <https://www.ft.com/content/63fc662c-098d-4263-b69b-34d55c9f5e0a>

Висновки. Високий рівень метафоризації російсько-української війни у політичних карикатурах сучасних масмедійних засобів комунікації зумовлений метою зробити конфлікт зрозумілим та емоційно виразним для реципієнта.

В результаті дослідження виявлено, що російсько-українська війна концептуалізується в карикатурах англомовного політичного медіадискурсу через такі конвенційні метафори як ВІЙНА – це СПОРТ / БОРОТЬБА, ВІЙНА – це ГРА, ВІЙНА – це ТЕАТР, ВІЙНА – це КАТАСТРОФА / СТИХІЙНЕ ЛИХО, ВІЙНА – це ЗЛОЧИН. Вони ґрунтуються на повторюваних систематичних взаємозв'язках між явищами зафіксованими у нашому досвіді, що спрощує сприйняття нової інформації, робить її доступнішою для сучасної медійної аудиторії та гарантує відносну простоту декодування прихованого смислу.

Проведений аналіз не охоплює всі можливі метафоричні втілення російсько-українського конфлікту у політичних карикатурах. Застосування запропонованої методики на більш репрезентативному дослідницькому матеріалі відкриває перспективи для подальших досліджень.

Список літератури:

1. Ницполь В. І. Метафорична концептуалізація війни в американському медіадискурсі (на матеріалі статей про російсько-українську війну). *Folium*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. No 2. С. 53–59.
2. Aristotle. *Poetics* / ed. by S. Halliwell. Cambridge : Harvard University Press, 1995. 542 p.
3. Carroll N. E. A Note on Film Metaphor. *Journal of Pragmatics*. 1996. Vol. 26(6). P. 809–822.
4. Fabiszak M. A Conceptual metaphor approach to war discourse and its implications. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2007. 270 p.
5. Forceville C. Pictorial Metaphor in Advertisements. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1994. Vol. 9(1). P. 1–29.

6. Forceville C. Pictorial Metaphor in Advertising. London : Routledge, 1996. 248 p.
7. Forceville C. Nonverbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework : agendas for research. *Multimodal Metaphor*. Berlin : Mouton de Gurter, 2009. P. 19–42.
8. Goatly A. Washing the Brain: Metaphor and Hidden Ideology. Amsterdam : John Benjamin, 2007. 431 p.
9. Kövecses Z. Metaphor. A Practical Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2002. 285 p.
10. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
11. Lakoff G. Metaphors and war : The metaphor system used to justify the war in the Gulf. *Thirty years of linguistic evolution*. / Ed. by M. Putz. Amsterdam : John Benjamins, 1992. P. 463–481.
12. Morris R. Visual Rhetoric in Political Cartoons : A Structuralist Approach. *Metaphor and Symbolic Activity*. 1993. Vol. 8(3). P. 195–210.
13. Petiy N. Conceptual metaphors verbalizing war in Ukraine in media discourse. *Věda a perspektivy*. Vol. 2 (21). 2023. P. 203–215. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/3781>
14. Vereza S. C., Dienstbach D. A wave of metaphors : image and visual metaphors in cartoons from a cognitive-discursive perspective. *Revista da Abralín*. Vol. 20. No. 3. 2021. P. 874–899.

Lesyk I. V., Kovalchuk L. V., Litkovych Yu. V. METAPHORICAL CONCEPTUALISATION OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN POLITICAL CARTOONS

The article reveals the reality of the Russia-Ukraine war through metaphorical conceptual models that are realized through visual information presented in political cartoons in the English-language media discourse. The research deals with the identification and interpretation of visual metaphors representing the war in Ukraine, using the tools of the conceptual theory of metaphor.

The study is devoted to identifying the peculiarities of visual and conceptual interaction of metaphorical mappings in constructing the image of war. It clarifies the pragmatic potential of conceptual-metaphorical models, which is due to their ability to produce visual imagery, appeal to the experience of the recipient's aesthetic and emotional feelings.

The analysis of the metaphorical conceptualization of the Russia-Ukraine war in political cartoons of the English-language media discourse revealed such dominant metaphorical models as WAR IS SPORT, WAR IS GAME, WAR IS THEATER, WAR IS CATASTROPHE / NATURAL DISASTER, WAR IS CRIME. The results of the study showed that visual metaphors serve as a means of reproducing the image system and intensifying the verbal expression of the concept of WAR, on the basis of which narratives about the Russia-Ukraine armed conflict are further built. Taking into account their mainly conventional nature, they facilitate the process of perception and processing of new information, making it more accessible and understandable to the modern mass media audience.

Key words: metaphor, visual metaphor, conceptual theory of metaphor, source domain, target domain, mapping, political cartoon, media discourse.